

KABARDEY - BALKAR CUMHURİYETİ

Başkent Nalçık çok sayıdaki sanatoryumu ve dinlenme eviyle, çamur tedavisi ve maden suyu kaynaklarıyla ünlüdür. Kent coğrafi olarak Kuzey Kafkasya'nın merkezinde bulunmaktadır. Önceki 10 yılda olduğu gibi yüz binlerce insan gezmek, tedavi olmak, kayak yapmak ve dağlara tırmanmak için daha güneydeki, Ana Kafkas Sıradağları'nın hemen yanındaki Elbrus dağı turistik tesislerine ve pansiyonlarına geliyor. Kabardey-Balkar Cumhuriyeti'nde volfram ve molibden çıkarılıyor; dev tuzlu su arıtma aygıtları, atık su ve hatta radyasyonlu su temizleme aygıtları yapılıyor.

Dokuz geçit bu cumhuriyeti Gürcistan'la birleştiriyor. Hemen yanında Kuzey Osetya Cumhuriyeti bulunuyor. Rostov'dan Bakü'ye giden federal öneme sahip otoyol da Kabardey-Balkar'dan geçiyor. Turistleri her zaman kendine çeken, Avrupa'nın en yüksek dağı, iki başlı karlı Elbrus da burada bulunmaktadır. Bu zirvelerden birine 165 yıl önce Çerkes Kılar Haşır ilk kez tırmanmıştır. Elbrus'un en zorlu yeri olan batı duvarı (Kükürtlü) 1960'larda ilk kez geçilmiştir. Dağcıların ortak görüşüne göre Elbrus en zorlu zirve olmasa da, dikkatsiz ve tecrübesiz dağcılar için bu karlı yamaçlarda kaybolma tehlikesi her zaman vardır.

Ürdünlü bir Çerkes olan Muhittin Kandur'un 1993'te Rusya'da Lada-M Yayınevi tarafından Rusça olarak yayınlanan üçlemesini okumak, Kafkasya gerçeğini anlamaya yardımcı olacaktır.* Yazarın ataları yüz binlerce Kafkasyalı gibi geçen yüzyılda atalarının topraklarını terk edip yaban ellerde sığınak aramak zorunda kalmışlardı. 'Kafkas' üçlemesinin ana fikri şudur: Yugoslavya'dakine benzer global bir trajediyi ancak, bütün bir Rusya bünyesinde Kafkas halklarının gerçek eşitliği, karşılıklı saygısı ve uzlaşması önleyebilir.

Yasalar ve politik imtiyazlar çerçevesinde 1992 yılında Kabardey-Balkar Cumhuriyeti'nde Ulusal Balkar Halk Konseyi, sonra da Kabardey Halk Kongresi faaliyete başladı.

Yapılan referandumda, 26 köyü olan dört dağlık rayonda (il) yoğun olarak yaşayan Balkarların % 95'i, Rusya bünyesinde fakat Balkarların Orta Asya'ya sürüldüğü zamanki, 1944 öncesi sınırlarla egemen bir cumhuriyet kurulması yönünde oy kullandılar. Stalin soykırımından sonra bugün BDT'de 85 bin Balkar kaldı. Balkarlar Türk dili konuşan, Sünni Müslüman bir topluluktur.

'Kabardey' hareketi de Rusya bünyesinde ayrı, ulusal bir cumhuriyet kurmak istiyor. Çerkes liderleri 1760-1860 yıllarındaki yüzyıllık Kafkas-Rus savaşının ayrıntılarını bugün de çok iyi hatırlıyorlar ve bunu Ruslara da hevesle hatırlatıyorlar. Çerkesler hem Çarlık Rusyası'nın hem de Stalin Rusyası'nın Kafkasya'da atalarına karşı, Amerika kıtasında yerlilere karşı kullanılandan çok daha gaddarca metotlar kullandığını düşünüyorlar. 19. yüzyılda kadın ve çocuklarla birlikte yüzlerce köy yok edildi. 20. yüzyılda bir iç savaş ve iki dünya savaşı sırasında Kafkasyalılar katarlar halinde Sibirya'nın ve Kazakistan'ın ücra köşelerine götürüldüler.

---

* Muhittin Kandur'un bu üçlemesi Türkçeye çevrildi ve ilk iki cildi Nart Yayıncılık tarafından yayınlandı. I. cilt: "Kafkas-Çeçen Kılıçları", Şubat 1999, İstanbul. II. cilt: "Kafkas - Kazbek Kabardey'de", Şubat 2000, İstanbul. (ç.n.)

Kabardey Halk Kongresi, 1992 yılında başkent Nalçik'te, tarihi sınırları içinde Kabardey devlet yapısının yeniden kurulması kararını aldı. Kongre, yüzyıllık Kafkas-Rus Savaşı'nın Çerkes (Adıge) halkına karşı bir soykırım olduğunu ilan etti ve Rusya yönetiminden Çerkeslerin 'sürgün halk' olarak tanınmasını, sürgünlerin torunlarının Yakındoğu ve BDT ülkelerinden anavatanlarına dönüşünün sağlanmasını talep etti. Kongre, Dağlı Halklar Konfederasyonu antlaşmasını ve ulusal muhafız birliği kurulmasını onayladı.

1992 ilkbaharında Kabardey-Balkar Cumhuriyeti parlamentosu, 1944'te Balkar halkı sürgün edildikten sonra Kuzey Osetya'ya verilen 26 bin hektar ekilebilir arazinin, üzerindeki 6 yerleşim merkeziyle birlikte iade edilmesi talebiyle Rusya Federasyonu yönetimine başvurdu.

Kabardeylerle Balkarlar arasında yüzlerce yıllık tarihlerinde anlaşmazlık olmadı. Moskova sorunlarının çözümünde çıkarlarına tutum takındıkça hem Kabardeyler hem Balkarlar sınırlarını Rusya'ya dayıyorlar. Aksi takdirde ortaya hemen yedekte duran Dağlı Cumhuriyeti ya da Çerkes devleti kurulması fikri çıkıyor, hem de Rusya'dan ayrılma perspektifiyle...

1992 sonundan beri her Rusyalı, Kafkas Dağlı Halkları Konfederasyonu başkanı, bilimsel komünizm (şimdi siyaset bilim) öğretmeni Nalçikli Yuri Musa Şenibe'yi tanıyor. Rusya Federasyonu Başsavcılığı'nın emriyle 23 Eylülde birkaç saatliğine tutuklandığında onu bir anda bütün dünya tanıdı. Rusya Başsavcılığı'nın bu hareketine kendi toprakları üzerinde izin veren Kabardey-Balkar yöneticileri, Nalçik'te parlamento binası önündeki meydanda 8 gün boyunca gösteri yapan öfkeli kalabalık tarafından az daha koltuklarından ediliyordu. Göstericiler Abhaz direnişçilere desteği sürdürmek, onlar için gönüllü, silah ve yiyecek yardımı toplamak istiyordu ve keza Gürcüleri cezalandırmak... OMON'ların cumhuriyet sınırları dışına çıkarılmasını, Kabardey-Balkar hükümetinin bütün yönetici kadrosunun, parlâmentonun, devlet başkanın, savcının ve içişleri bakanın istifasını talep ettiler.

Moskova, Şenibe'ye Rostov'dan 'kaçma' imkânı verdi, o da Nalçik'teki göstericilerin yanına döndü. Hemen ardından federal merkez tarafından ilan edilen olağanüstü hal uygulaması kaldırıldı. Yerel parti bürokratları her türlü tavizi verdiler ve Nalçik sükûnete kavuştu.

Toprak paylaşımı durumunda Kabardeylerin ve Balkarların sınır konusunda anlaşmaya varamayacakları ortaya çıktı. Stalin döneminde sürgüne uğrayan Balkarlar Kafkasya Dağlı Halkları Konfederasyonu'na girmediler. Bunun üzerine nüfuslarının % 70'inin şu anda tarihi Kabardey topraklarında yaşadığı onlara hatırlatıldı.

Dünya basınında en sık adı geçenlerden ikinci sırada yer alan, hukuk bilimleri doktoru, Kabardey Halk Kongresi başkanı (Ocak 1992'den beri) Yuri Kalmık idi. Karaçay-Çerkes doğumlu bir Çerkes olan Kalmık, Leningrad'da okudu. 30 yıl Saratov Hukuk Enstitüsü'nde çalıştı. Oradan SSCB milletvekili seçildi. 1990'dan beri SSCB Yüksek Sovyeti Yasama Komisyonu başkanıydı. 1994'e kadar Dünya Çerkes Birliği'nin başkanlığını yaptı. Ağustos 1992'de Abhazya'da olaylar başladığında Yuri Kalmık düşüncesini gayet net ifade etti: "Gürcü birlikleri kardeş Abhazya topraklarından çıkarılmadan Çerkes halkı huzur bulamaz. Şimdi asıl önemli olan silah bulmaktır ki, bunların arasında tanksavar ve hava savunma silahları, toplar da olmalıdır". (*Megopolis-Ekspres gazetesi* 2. 9.1992)

Kabardey-Balkar Devlet Başkanı Valeri Koko için hem Moskova'dan bağımsızlığını ispat eden hem de merkezle ilişkileri cumhuriyet başkanı meslektaşlarının çoğundan çok daha güçlü bir yönetici diyebiliriz. Ağustos (1991) olaylarından sonra KBC Yüksek Sovyet başkanı görevden alındı, fakat Koko yine de birkaç ay içinde iktidarı kolayca ele geçirdi ve başkanlık seçimlerinden zaferle çıktı. Koko'nun iktidardaki sağlam konumunu doğal olarak önceki parti kariyeri sağlıyor (SBKP Bölge Komitesi Birinci Sekreteriydi). Yeni ulusal hareket liderlerine göre konumu ve otoritesi çok daha sağlam olan Valeri Koko'nun, Kabardey Cumhuriyeti ve Balkarya Cumhuriyeti taraftarlarına denge olarak Kabardey-Balkar'ın birliği fikrini savunan hakem rolü oynaması gerekti. Ancak bu rolün başarıyla üstesinden gelebildiği şüpheli. 1992 sonbaharında yapılan Kabardey Halk Kongresi mitingi az daha devlet başkanın istifasıyla sonuçlanıyordu ve ancak Moskova'dan gelen güçlü destek Valeri Koko'nun koltuğunda kalmasına yardımcı oldu (Herhalde Moskova Çeçen-İnguş Cumhuriyeti Yüksek Sovyet Başkanı Doku Zavgayev'in alaşağı edilmesinde dersini almıştı ve Grozni senaryosunun Nalçik'te tekrarlanmasını istemedi). Tablonun tamamlanması için devlet başkanın en başta gelen muhaliflerinden birinin, o zamanki Kabardey Halk Kongresi başkanı ve şimdiki Federal Hukuk Bakanı Yuri Kalmık olduğunu hatırlatmak yerinde olur. KBC başkanın kritik konumu, muhtemelen küçük ölçüde kişiliğiyle, büyük ölçüde de 'ikili' cumhuriyetin başkanlık kurumunun zayıflığıyla ilgiliydi. Çeçen-İnguş Cumhuriyeti'nin parçalanmasından sonra, Rusya'da patlama tehlikesi arz eden yalnızca iki tane yapı kaldı. KBC'deki istikrarsızlık belirtileri geleceğin ne kadar karmaşık olabileceğini kanıtladı. "Eğer ulusal seçkinler aralarında anlaşılırsa Kabardey-Balkar'ın bütünlüğünü en az Moskova kadar savunan "iktidar partisi" ayaklarının altındaki zemini kaybeder", diyor Koko'nun partisine iki paragrafını ayıran "Nezavisimaya Gazeta" (22.04.1994).

Kuzey Kafkasya'da durum zaman geçtikçe karmaşıklaşıyor. Kafkas Halkları Konfederasyonu (eski KDHK), 1994 başındaki 5. kongresinde Çeçen Şamil Basayev'i KHK birlikleri komutanı, Çerkes Amin Zaho'yu da KHK karargâh komutanı olarak tayin etti. Basayev'in teklifiyle KHK 5. kongresi, Konfederasyon birliklerini 'barış gücü' olarak teşkilatlandırdı. Ocak 1993'te Başkanlık Konseyi ve KHK parlamentosunun ortak oturumunda Basayev, KHK'nın Abhazya'daki harekât birliklerinin komutanı tayin edildi. Daha sonra Vladislav Ardzınba'nın kararnamesiyle Gudauta'nın merkezindeki savunma bakanı yardımcılığı görevi onaylanan Basayev, sadece Kafkasyalı gönüllülerin komutanlığını yaptı. Onun düşüncesine göre "Rusya her iki tarafa da boyun eğdirmek için Abhaz-Gürcü anlaşmazlığını savaşa dönüştürmeye çalışıyordu".

KHK lideri Musa Şenibe'nin bütün Çerkes (Adıge) ulusal yapılarında (Adıgey, Karaçay-Çerkes, Kabardey-Balkar) hep tekrarlayıp durduğu, bu yakın akraba halkların birleştirilmesi fikri uzun zamandır müzakere edilirken yerel Ruslar arasında da "Kuzey Kafkasya cumhuriyetleri halkının karşısında birlikte durmak" eğilimi gözleniyor. Terek Kazak Ordusu liderleri Moskova'dan her gün daha ısrarla yeni bir idari yapının kurulmasını talep ediyorlar. Kızılyar (Dağıstan), Mozdok (Kuzey Osetya), Prohlandnenski (Kabardey-Balkar) ve Sunja (İnguşetya) rayonlarının, keza idari olarak Çeçenistan'a bağlı Terek boyundaki köylerin de dahil edilerek Terek Kazak Cumhuriyeti'nin kurulmasını amaçlıyorlar. Kazaklar burada 'mazlum halk' olarak haklarının altını çiziyorlar ve ilk fırsatta Rusya'dan, Kazakların 1917-22 yıllarında uğradıkları soykırımın bedeli olarak en mütevazı hesapla 700 milyar dolar tazminat talep etmeyi düşünüyorlar.

Moskova ise mazlum halklardan hiçbirine tazminat ödemeye niyetli görünmüyor, ancak bu halkların ihtiyaçları olan her şeyi komşularından koparmaları için gerekli hakları tanıyor. Moskova'dan gelen talimatla bütün Kafkas halkları her türlü egemenlik haklarını, silahlı birliklerin yasallaşması haklarını alıyorlar. Herkes herkese karşı silahlanıyor. Ancak muharebe eğitimlerini henüz Güney Kafkasya'da yapıyorlar: Kazaklar Ermenilerin tarafında, Kafkasyalı gönüllüler de Abhazya ve Azerbaycan tarafında...

Kaynak: Spravočnik Rossiyskoy Federatsii (Rusya Federasyonu Kılavuzu), Gazeta "Rossiyskiye Vesti", Georgi Vaçnadze, Moskova, 1995.

Çev.: Murat Paşşu